

VĂN HÓA - LỊCH SỬ

ĐÔLA HÓA VÀ TRIỂN VỌNG ĐÔLA HÓA CHÍNH THỨC Ở KHU VỰC MỸ LATINH

Trịnh Trọng Nghĩa

Theo thông cáo của Ủy ban Kinh tế Quốc hội Mỹ, hiện nay trên thế giới có khoảng 15 quốc gia và vùng lãnh thổ chính thức dùng đôla Mỹ (USD) làm phương tiện lưu thông thanh toán hợp pháp trong nền kinh tế. Hiện tượng này được các nhà nghiên cứu gọi là đôla hóa (dollarization) nền kinh tế.

Các dạng đôla hóa

Sách báo kinh tế thế giới cho biết, hiện nay trên hành tinh chúng ta có 3 dạng đôla hóa - đó là đôla hóa chính thức (official dollarization), đôla hóa không chính thức (unofficial dollarization), đôla hóa bán chính thức (semi-official dollarization).

Đôla hóa chính thức còn gọi là đôla hóa hoàn toàn (full dollarization) hoặc đôla hóa hình thức (formal dollarization). Loại này hiện nay ít phổ biến, chỉ được áp dụng ở những nước không phát hành giấy bạc ngân hàng, đôi khi không có cả tiền kim loại. Trong trường hợp này, đôla (USD) được dùng làm đơn vị nội tệ hợp pháp duy nhất, thực hiện đủ các chức năng của đồng tiền ở nước có nền kinh tế đôla hóa như: được dùng làm phương tiện lưu thông, làm của tiết kiệm để dành, và làm phương tiện đo lường giá trị. Nước có nền kinh tế được đôla hóa đầu tiên là quốc đảo Pitkê (năm 1800) với dân số năm 2002 là 47 nghìn người, hiện còn phụ thuộc vào Anh; tiếp đến là các vùng lãnh thổ của Mỹ - Guam (1898), Samoa (1899)...

Đôla hóa không chính thức còn gọi là đôla hóa ngầm (shadow dollarization). Đối với nước có nền kinh tế đôla hóa ngầm, đồng nội tệ chủ yếu được dùng để thực hiện các hợp đồng nhỏ và để thanh toán chính thức các khoản chi tiêu hàng ngày, kể cả nộp thuế và lệ phí hải quan, còn đôla được dùng để thực hiện các hợp đồng lớn, để tiết kiệm, tích lũy làm của để dành.

Thông cáo của Ủy ban Kinh tế Quốc hội Mỹ còn cho biết, hiện nay trên thế giới có 11 quốc gia thực hiện đôla hóa bán chính thức. Ở các nước này hiện có hệ thống đa ngoại tệ hoạt động bên cạnh đồng nội tệ. Theo Quỹ tiền tệ quốc tế (IMF), đồng ngoại tệ ở các nền kinh tế đôla hóa bán chính thức cũng được coi là đồng tiền thanh toán hợp pháp, bên cạnh đồng nội tệ. Ngoại tệ ở đây có thể được sử dụng rộng rãi trong nền kinh tế, nhưng nhất thiết phải là phương tiện thanh toán thứ yếu so với đồng tiền quốc gia (đồng nội tệ). Trên thực tế, trong các nền kinh tế đôla hóa bán chính thức, ngoại tệ phần lớn là tiền của khách hàng gửi ở ngân hàng; còn tiền thuế, tiền lương và các khoản chi tiêu hàng ngày được "định giá" theo đồng nội tệ (đồng tiền quốc gia). Khác với các nước đôla hóa chính thức, ở các nền kinh tế đôla hóa bán chính thức vẫn còn ngân hàng trung ương hoạt động và vẫn có khả năng thực hiện chính sách tiền tệ - tín dụng của quốc gia mình. Sau đây là các nước đôla hóa bán chính thức, có hệ thống đa ngoại tệ:

Stt	Tên nước	Thể chế chính trị	Ngoại tệ đang sử dụng	Năm đôla hóa chính thức
1	Bahama	độc lập	Đôla Bahama và USD	1966
2	Bhutan	độc lập	Tiền Bhutan và Rupi Ấn Độ	1974
3	Bruney	độc lập	Tiền Bruney và đôla Singapore	1967
4	Cambodia	độc lập	Đồng Riel và USD	1980
5	Haiti	độc lập	Tiền Haiti và USD	-
6	Đảo Man, Norman	Anh bảo trợ	Bảng Anh và Bảng địa phương	1800
7	Sao Tome và Principe	độc lập	Kíp Lào, Bath Thái và USD	-
8	Lesotho	độc lập	Đồng Loti và Ren (Nam Phi)	1974
9	Liberia	độc lập	Đôla Liberia và USD	1944
10	Namibia	độc lập	NaD, Ren Nam Phi	1993
11	Tajikistan	độc lập	Rúp Nga, Rúp Tajikistan và một số ngoại tệ khác	1994

Cho đến nay, xung quanh vấn đề lợi - hại của đôla hóa chính thức, không chính thức, và bán chính thức vẫn còn nhiều ý kiến khác nhau giữa những người ủng hộ và những người phản đối đôla hóa, chỉ có điều chắc chắn là, một số quốc gia không có đồng tiền dân tộc (đồng nội tệ) riêng của mình, do ngân hàng trung ương độc quyền phát hành, thì nhà nước sẽ không có quyền chủ động, độc lập chi phối chính sách lãi suất, tỷ giá và bị mất "ưu quyền tiền tệ" (seigniorage).

Theo lý thuyết "ưu quyền tiền tệ", đôi khi phát hành công trái vay nợ dài hạn còn để lại hậu quả nặng nề hơn nhiều so với phát hành giấy bạc để trang trải thiếu hụt ngân sách. Vì vậy, lý thuyết này cho rằng, trong trường hợp cực chẳng đã, nhà nước không còn cách nào để tồn tại, thì có thể phát hành tiền để trả nợ và trang trải thiếu hụt ngân sách. Cách này đã cứu nguy cho nhiều nhà nước không bị vỡ nợ, đưa dân đất nước ra khỏi khủng hoảng tài chính, phục hồi được nền kinh tế.

Thực trạng và triển vọng đôla hóa

Năm nay nền kinh tế Panama vừa tròn 100 năm (1904-2004) chính thức dùng đồng đôla Mỹ (USD) làm phương tiện lưu thông thanh toán trên phạm vi toàn quốc, bên cạnh đồng tiền kim loại của quốc gia mình - đồng Balboa (1 Balboa = 100 centesimo (xu) ăn 1 USD).

Tiền lẻ (xu) đóng vai trò phụ, dùng thanh toán tiền mặt trong giao dịch mua bán. Mặc dù, Panama có đồng nội tệ (Balboa) nhưng đồng USD lại rất được ưa chuộng trong lưu thông thanh toán, trong các hợp đồng mua bán, giao dịch. Có lẽ đây là một trong những lý do để Panama nổi tiếng thế giới về vai trò của đồng USD trong nền kinh tế quốc gia.

Ở khu vực Mỹ Latinh, ngoài Panama, còn một số nền kinh tế đã được đôla hóa, trong đó phải kể đến Ecuador, El Salvador, và Argentina.

Trước hết, xin nói đến Ecuador. Ngay sau khi đồng Rial của Brasil bị bán phá giá vào tháng 1/1999, đồng Sucre của Ecuador bị áp lực mạnh của các nhà đầu cơ ngoại tệ, buộc Ecuador phải phá giá đồng tiền của mình vào ngày 2/3/1999, từ đó khủng hoảng tài chính diễn ra trên toàn lãnh thổ Ecuador. Tháng 9/1999 GDP giảm 7%, đồng tiền mất giá 70%, ngân sách thiếu hụt nghiêm trọng, Ecuador bị vỡ nợ nước ngoài.

Đầu tháng 1/2000, thị trường tiền tệ bị hoảng loạn. Trước tình hình đó, Tổng thống đương thời phải tuyên bố sẽ đôla hóa nền kinh tế. Nhưng sau đó, người ta cho rằng, tuyên bố này chỉ là đòn tâm lý nhằm ổn định tỷ giá đồng Sucre. Tháng 3/2000, Tổng thống mới là ông Gustavo Noboa lên cầm quyền đã ký dự luật thay đồng tiền quốc gia bằng đồng USD. Sau khi dự luật này được công bố, nhóm các chủ nợ, đứng

đầu là IMF đã dành cho Ecuador 2 tỷ USD. Số tiền này sẽ được giao dần trong 3 năm để chính phủ thực hiện chương trình cải tổ nền kinh tế, mà chủ yếu là đôla hóa nền kinh tế.

Từ đó tình hình đất nước ổn định lại dần, thất nghiệp giảm, lãi suất hạ 90% vì 600 triệu USD từ nước ngoài trở lại ngân hàng Ecuador, nợ nước ngoài được cơ cấu lại, lạm phát trong nền kinh tế giảm tới mức kỷ lục. Tháng 9/2000, Ecuador chuyển hẳn sang sử dụng đồng đôla Mỹ. Đó là quá trình đôla hóa chính thức ở xứ sở này.

Ở El Salvador, Chính phủ tuyên bố sẵn sàng chuyển sang Ban quản lý tiền tệ vào năm 1995, sau đó mới sử dụng đồng USD. Tuy nhiên, do áp lực của phe chống đối nên ý định đôla hóa bị hoãn thực hiện. Tháng 6/1999, Tổng thống mới là ông F. Flores lên cầm quyền, đưa ra ý định thực hiện kế hoạch của người tiền nhiệm và đến năm 2001 ý định này mới được thực hiện, nền kinh tế mới được chính thức đôla hóa, nhưng Ngân hàng dự trữ trung ương vẫn chưa được cải tổ. Mục tiêu chính của ngân hàng này hiện nay vẫn là liên minh tiền tệ để ổn định và phát triển kinh tế.

Argentina trong những năm đầu thế kỷ 21 là ứng cử viên sáng giá nhất trong lĩnh vực đôla hóa nền kinh tế. Nhưng vì nhiều lý do chủ quan và khách quan, chò nên mãi sau cuộc đại khủng hoảng kinh tế ở nước này vào tháng 1/2002, đất nước bị vỡ nợ và sau giải pháp kiềm chế lạm phát vào tháng 2/2002 của Ngân hàng trung ương không đạt hiệu quả mong muốn, Argentina mới chuyển sang sử dụng đồng USD làm phương tiện lưu thông thanh toán.

Tuy nền kinh tế này sinh sau đẻ muộn trong lĩnh vực đôla hóa so với nhiều nước, nhưng hiện nay Argentina được coi là nước đứng đầu thế giới về quy mô và mức độ đôla hóa: thị trường vốn hoàn toàn hoạt động trên cơ sở đồng USD; khoảng 94% nợ nhà nước được quy ra đồng USD và các ngoại tệ khác; khoảng 58% tiền gửi ngân hàng và 74% tiền tiết kiệm, để dành đều

bằng USD; trên 66% tiền ngân hàng phát ra cho vay cũng bằng USD.

Lộ trình đôla hóa nền kinh tế của Mexico còn nhiều chông gai, sóng gió. Trước hết, giới lãnh đạo ngân hàng còn nhiều hoài nghi về ý tưởng tốt lành của đôla hóa. Hơn nữa, đất nước này đang giảm được lạm phát, do vậy kích thích phát triển kinh tế, chấp hành kỷ luật tài chính, thuế - ngân sách. Hiện nay, Mexico vẫn chưa có hệ thống ngân hàng ổn định để có khả năng thanh toán, đây là điều kiện cần cho sự chủ động đôla hóa nền kinh tế.

Còn Brasil với diện tích 8,512 triệu km², dân số khoảng 170 triệu người, có nền kinh tế mạnh nhất MERCOSUR, đang là kỳ vọng của các nhà kinh tế Mỹ trong lĩnh vực đôla hóa nền kinh tế, nhưng Chính phủ nước này không hào hứng với những tiêu chuẩn tối ưu hóa vùng đồng USD do một số nhà kinh tế đưa ra. Hơn nữa, Brasil cho rằng đôla hóa chính thức sẽ gây trở ngại cho quy mô và khả năng mở cửa nền kinh tế của mình.

Theo chương trình kinh tế hiện nay, Chính phủ Brasil vẫn duy trì chính sách thả nổi tỷ giá, thực hiện kiềm chế lạm phát. Người ta cho rằng, nếu Chính phủ Brasil biết cách điều chỉnh chính sách tài chính, giảm chi ngân sách, hạ lãi suất, thì sẽ khôi phục được niềm tin vào đồng tiền của Brasil - đồng Rial.

Các nhà kinh tế Mỹ cho rằng, nếu thu hút được khu vực Mỹ Latinh tham gia quỹ đạo hoạt động của đồng USD, chẳng những lãnh địa hoạt động của đồng USD được mở rộng, mà cả số người dùng đồng USD cũng nhiều hơn số người dùng đồng Euro, làm cho vị thế của đồng USD càng mạnh thêm trên thương trường quốc tế, củng cố lợi thế về "ưu quyền tiền tệ" của Mỹ. Do vậy, tháng 11/1999, Thượng nghị sỹ Mỹ K. Mac và thành viên Ủy ban Kinh tế Quốc hội Mỹ P. Ryan đã trình Quốc hội Mỹ xem xét Dự luật ổn định đồng tiền quốc tế (International Monetary Stability Act) để khuyến khích các nước gia nhập vùng đồng USD ■